

รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม
โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)
PARTICIPATIVE COMMUNITY LEARNING RESOURCE MANAGEMENT
MODEL BY THE POWER OF BOWON (BAN. WAT. SCHOOL)

¹พระครูปลัดวีระ อคคจิตโต (มงคล), ²ประจิตร มหาหิง และ ³พระมหาพิสิฐ วิสิษฐูปญโญ,
¹PhrakrupaladWeera Akkajitto (Mongkol), ²Prachitr Mahahing,
And ³Phramaha Phisit Visittaphaṇṇi

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

¹mongkolweera@gmail.com

Received: July 12, 2023; Revised: July 28, 2023; Accepted: August 25, 2023

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน แบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) 2) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) 3) เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) การวิจัยแบบผสมวิธีระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์ และแบบตรวจสอบความเหมาะสมรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้แทนพระสงฆ์ ผู้แทนผู้นำชุมชน ผู้แทนเจ้าหน้าที่ป่าไม้และผู้แทนบุคคลทั่วไปในเขตพื้นที่วิจัยรวมจำนวน 123 รูป/คน การวิจัยเชิงคุณภาพสถิติที่ใช้ ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผู้ทรงคุณวุฒิและผู้บริหารสถานศึกษา จำนวน 25 รูป/คน และการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analyze) เพื่อสรุปผลการวิจัย ผลการวิจัย พบว่า :1) ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน แบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) พบว่า สภาพปัจจุบันโดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ใน

¹ นิสิต, หลักสูตรครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

² รองศาสตราจารย์ ดร.สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

³ อาจารย์ ดร., สาขาวิชาพุทธบริหารการศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

ระดับน้อย สภาพพึงประสงค์โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด และความต้องการจำเป็นจากเรียงลำดับค่า Pni 2) ผลของการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน แบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) พบว่า องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยได้สร้างรูปแบบพร้อมทั้งพัฒนา เกิดเป็น ต้นโพธิ์โมเดล (BTfM) ที่บูรณาการด้วยอิทธิบาท 4 และขับเคลื่อนด้วยวงจรคุณภาพคือ PDCA กับ 4 องค์ประกอบหลัก คือ 1. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ 2. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3. ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ และ 4. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล 3) ผลการประเมินรูปแบบพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และนำไปใช้ประโยชน์ได้โดยมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ : รูปแบบ, การบริหารจัดการ, แหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม

Abstract

The objectives of this research are 1) to study the current condition. Desirable conditions and necessities of community learning resource management participative model by Palangbowon (houses, temples, schools) 2) to create a model of management of community learning resources with participation by Palangbowon (houses, temples, schools) 3) to assess the model of community learning resource management Participatory model by Palangbowon (Houses, Temples, Schools) Research that combines quantitative and qualitative research The research instruments consisted of a questionnaire, an interview form, and a form of assessment of the suitability of a participatory community learning resource management model by Palangbowon. representative of community leaders Representatives of forest officials and representatives of the general public in the research area totaled 132 figures/person. The statistical qualitative research used were frequency, percentage, mean value. Standard Deviation 2.5 experts and administrators of educational institutes/person and content analysis to summarize the research results. The results of the research found that: 1) The results of the study of the present condition Desirable conditions and necessities of community learning resource management Participative model by Palangbowon (houses, temples, schools) found that the overall current condition was at a low average level. The overall desirable condition was averaged at the highest level. and the required requirement from the Pni value order 2) The effect of creating a model for community learning resource management Participative model by Palangbowon (houses, temples, schools) found that the body of knowledge obtained from the research was modeled and developed, resulting in a Bodhi Tree Model (BTfM) integrated with power 4 and driven by quality cycles. is PDCA with 4 main components, namely 1. participation in receiving benefits 2. participation in decision-making 3. participation in practice and 4.

participation in monitoring and evaluation 3) The model evaluation results found that the pattern is suitable possibility and usable with the highest average level.

Keywords: Model, Management, Participatory Community Learning Resource

บทนำ

สภาพสังคมไทยในอดีตที่คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างอบอุ่นสงบสุข พึ่งพาช่วยเหลือแบ่งปัน อยู่ร่วมกันด้วยการถ้อยทีถ้อยอาศัย เด็กเยาวชนคนเราพลู้อาสุโส มีระเบียบแบบแผนในการประพฤติปฏิบัติตน โดยมีสถาบันที่หล่อหลอม อบรมมกล่อมเกล่าให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติไปในทางที่ถูกต้องดีงาม ประกอบด้วยบ้าน วัด โรงเรียน หรือ “บวร” ด้วยพระอัจฉริยภาพของพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ที่ได้ทรงเห็นความสำคัญอย่างละเอียดลึกซึ้งและทรง มีพระราชดำริในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของปวงชนชาวไทยด้วยพลัง “บวร” ปี พ.ศ. 2559 เป็นต้นมา กระทรวงวัฒนธรรมได้นำพระราชดำริในพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ถึงแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต ของปวงชนชาวไทย ด้วยพลัง “บวร” บ้าน วัด โรงเรียนและหน่วยราชการ ด้วยการร่วมคิด ร่วมทำ ร่วมรับผลประโยชน์ในชุมชนด้วยการ “ระเบิดจากข้างใน” โดยกระทรวงวัฒนธรรมได้ใช้เป็นหลักการสำคัญในการดำรงชีวิตด้วยการนำหลักธรรมทางศาสนาที่ตนนับถือ นำมาหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และสืบสานวิถีวัฒนธรรมไทยที่ดีงามเป็นแนวปฏิบัติ ทำให้ชุมชนกว่า 22000 ชุมชน เข้าร่วมกิจกรรมและได้รับการพัฒนาคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (กระทรวงวัฒนธรรม, 2559)

การปลูกป่าถวายในพระพุทธศาสนานั้น มองอย่างผิวเผินอาจคิดว่าไม่เกี่ยวกับการทำทาน เนื่องจากการทำทานที่ชาวพุทธคุ้นเคยจะเป็นการถวายภัตตาหารหวานคาวเสียเป็นส่วนมาก แต่ความจริงแล้ว การปลูกป่าถวายวัดนี้ เป็นการถวายทานอย่างหนึ่ง เนื่องจากป่าไม้มีนัยให้พิจารณาหลายอย่าง สงเคราะห์เข้ากับปัจจัย 4 ก็ได้ สงเคราะห์เข้ากับธรรมทานก็ได้ สงเคราะห์เข้ากับอภัยทานก็ได้ กล่าวคือ หากถวายป่าไม้ที่อาจแปรสภาพ หรือแปรมูลค่าไปเป็นจีวร อาหาร บิณฑบาตที่พอกอาศัยและยารักษาโรค ก็จัดเป็นการถวายปัจจัย 4 หรือวัตถุทาน หากถวายป่าไม้แล้วจัดให้มีการศึกษาธรรม สอนธรรมและปฏิบัติธรรม ก็จัดเป็นส่งเสริมธรรมทาน หากถวายป่าไม้แล้ว ที่นั้นได้กลายเป็นที่ห้ามฆ่าสัตว์ เป็นที่หลบภัย เป็นที่อาศัยของสัตว์ ก็จัดเป็นเขตอภัยทาน แต่หากมองในแง่ความสำคัญการปลูกป่าไม้ถวายวัด มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาอย่างกว้างขวาง เนื่องจากสามารถใช้เป็นเครื่องสื่อถึงพระพุทธเจ้าก็ได้ ส่งเสริมความมั่นคงของพระพุทธศาสนาก็ได้ เป็นเครื่องพัฒนาจิตใจของผู้ถวายก็ได้ (พระมหาวิรัตน์, 2559, หน้า 294)

พระพุทธศาสนากับป่าไม้ เป็นการนำวิถีทางศาสนาโดยอาศัยหลักธรรมคำสอนเรื่องความรู้จักบุญคุณกตัญญูกตเวที และการเสียสละเพื่อส่วนรวมโดยรู้จักประมาณในการบริโภค เป็นต้น มาเป็นหลักพัฒนาจิตใจให้เกิดความสำนึกในความรักในธรรมชาติ การสร้างอุทยานเป็นที่พักเพื่อแสดง

ธรรมของพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลาย นอกจากนั้น อุทยานก็ดี ราชอุทยานก็ดี ส่วนป่าของบุคคลต่าง ๆ ที่มีปรากฏในพระไตรปิฎกว่าได้กลายเป็นอารามบ้าง วิหารบ้าง มหาวิหารบ้าง ก็ด้วยจิตสำนึกเรื่องบุญบาปหรือคุณธรรมของท่านผู้เป็นเจ้าของอุทยานเหล่านั้นได้กระทำให้เป็นตัวอย่าง และได้กลายเป็นธรรมเนียมการสร้างวัดป่าในพระพุทธศาสนามาตราบเท่าทุกวันนี้ (วินัย, 2557, หน้า 73)

ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยมุ่งศึกษาถึงสภาพการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนโดยมีการปลูกป่าเป็นกลไก เพื่อนำเสนอรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน และประเมินผล โดยผู้วิจัยมีความคาดหวังว่าการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน แบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ตามโครงการปลูกป่าด้วยต้นไม้สำคัญ ทางพระพุทธศาสนา จะนำไปสู่การปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรมของบุคคลในเขตป่าชุมชนและบุคคลทั่วไป เพื่อสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับตนเอง ครอบครัว ชุมชน สังคมและโลกในอนาคตต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชน แบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)
2. เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)
3. เพื่อประเมินรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน)

วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยนี้ ใช้ระเบียบวิธีแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ประชากร ได้แก่ ประชากรจากภูมิภาคภาคเหนือทั้ง 17 จังหวัด ได้แก่ พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน เจ้าหน้าที่ป่าไม้และบุคคลทั่วไปในเขตพื้นที่วิจัย 17 จังหวัด ในภาคเหนือ รวม 200 รูป/คน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้แทนพระสงฆ์ 20 รูป ผู้แทนผู้นำชุมชน 50 คน ผู้แทนเจ้าหน้าที่ป่าไม้ 50 คนและผู้แทนบุคคลทั่วไปในเขตพื้นที่วิจัย 80 คน รวมจำนวน 132 รูป/คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan 1970) (เครซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan 1970), 2554 : 41) และสุ่มตัวอย่างโดยการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) (ธีรวุฒิ, 2543 :46) กลุ่มเป้าหมาย ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 25 รูป/คน ผู้ทรงคุณวุฒิ 9 รูป/คน ซึ่งผู้วิจัยได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อเป็นผู้ให้ข้อมูลเชิงคุณภาพในการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ขอบเขตด้านพื้นที่ทั้งหมด ๑๗ จังหวัด ได้แก่

เชียงราย เชียงใหม่ ลำพูน ลำปาง แพร่ น่าน พะเยา แม่ฮ่องสอน อุตรดิตถ์ ตาก พิษณุโลก สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิจิตร กำแพงเพชร นครสวรรค์ และ อุทัยธานี ขอบเขตระยะเวลาในการวิจัย ผู้วิจัย ทำการศึกษาวิจัย เรื่องนี้ใน 1 ภาคการศึกษาคือ ปีการศึกษา 2564 เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวม ข้อมูลเป็นแบบสอบถามมีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ตามวิธีของลิเคิร์ทและแบบ ตรวจสอบรายการ โดยจำแนกเนื้อหาในการสอบถาม ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item Objective Congruence: IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.5 ถึง 1.0 ผลที่ได้มีค่าเท่ากับ 0.6-1.0 ทุกข้อซึ่งถือว่าแบบสอบถามใช้ได้ นำมาหาค่าความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบสอบถาม ด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach, 1971, p 16) โดยนำเครื่องมือแบบสอบถามไปทดสอบ Try-out กับกลุ่มตัวอย่าง 30 คน นอกเขตพื้นที่การศึกษาวิจัย จากนั้นนำมาคำนวณด้วยโปรแกรมสำเร็จรูป SPSS ได้ค่าเท่ากับ 0.79

ผลการวิจัย

จากการศึกษา “รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน)” ผู้วิจัยสรุปผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหาร การจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน) พบว่า 1) ผู้ตอบ แบบสอบถามเป็นเพศชาย จำนวน 107 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 81.1 และเป็นเพศหญิง จำนวน 25 คน คิดเป็นร้อยละ 18.9 เป็นเจ้าหน้าที่ จำนวน 114 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 86.4 และเป็นผู้บริหาร จำนวน 7 รูป คิดเป็นร้อยละ 5.3 ระดับการศึกษาของผู้ตอบแบบสอบถามจบการศึกษาระดับปริญญาตรี จำนวน 83 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 62.9 รองลงมาคือระดับต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน 25 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 18.9 และสูงกว่าปริญญาตรี จำนวน 24 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 18.2 และอายุของผู้ตอบแบบสอบถามอายุ 40-60 ปี จำนวน 66 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 50 รองลงมาคือ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 35 รูป/คน คิดเป็นร้อยละ 26.5 และต่ำกว่า 20 ปี จำนวน 6 รูป/คน คิดเป็น ร้อยละ 4.5

สภาพปัจจุบัน : องค์ประกอบรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน) ด้วย อิทธิบาท 4 โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับปานกลาง สำหรับสภาพปัจจุบัน เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ด้านกลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล และ ด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์

สภาพที่พึงประสงค์ : การพัฒนารูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบรร (บ้าน วัด โรงเรียน) โดยภาพรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณารายชื่อ พบว่า ด้านที่กลุ่มตัวอย่างมีระดับความคิดเห็นสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ รองลงมาคือด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุดคือด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

เมื่อเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน ซึ่งพิจารณาตามค่าดัชนี PNI_{modified} พบว่า อันดับ 1 คือ ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ รองลงมาคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และอันดับสุดท้ายคือ ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

เมื่อจัดลำดับองค์ประกอบรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ด้วย อิทธิบาท 4 เรียงลำดับความสำคัญของความต้องการจำเป็น ได้ดังนี้ 1. ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ 2. ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 3. ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล 4. ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ

2. ผลการสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) เกิดองค์ประกอบด้วย 4 ด้าน ดังนี้

2.1 ด้านการมีส่วนร่วมในการรับประโยชน์ มีรายชื่อย่อยทั้งหมด 14 ข้อ เมื่อพิจารณาเรียงลำดับรายการตามความสำคัญของความต้องการ ความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดและมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน จากการพิจารณาค่าดัชนี PNI_{modified} พบว่า อันดับ 1 คือ รายการที่ผู้เข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของท่าน รองลงมาคือข้อ 4 ท่านมีโอกาสเสนอโครงการกิจกรรมของชุมชน และอันดับสุดท้ายคือระบบการที่ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนขั้นตอนการดำเนินงานของกิจกรรมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน

2.2 ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ เมื่อเรียงลำดับพิจารณาตามรายการ (รายข้อ) ความสำคัญของความต้องการ ความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดและมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน จากการพิจารณาค่าดัชนี PNI_{modified} พบว่า อันดับ 1 คือ รายการที่ผู้เข้าร่วมประชุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการแหล่งเรียนรู้ในชุมชนของท่าน รองลงมาคือรายการที่ผู้มีโอกาสเสนอโครงการกิจกรรมของชุมชน และอันดับสุดท้ายรายการที่ผู้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจวางแผนขั้นตอนการดำเนินงานของกิจกรรมพัฒนาแหล่งเรียนรู้ชุมชน

2.3 ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ เมื่อพิจารณาเรียงลำดับรายการ (รายข้อ) ตามความสำคัญของความต้องการ ความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน จากการพิจารณาค่าดัชนี PNI_{modified} พบว่า อันดับ 1 คือรายการที่ผู้ได้ร่วมแรงในกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ชุมชน และอันดับสุดท้ายรายการที่ได้มีโอกาสเป็นคณะกรรมการในการจัดงานหรือกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ชุมชน

2.4 ด้านการมีส่วนร่วมในการติดตามประเมินผล เมื่อพิจารณาเรียงลำดับตามความสำคัญของความต้องการความจำเป็น โดยระบุความต้องการความจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดและมีความเร่งด่วนที่ต้องได้รับการพัฒนา ก่อน จากการพิจารณาค่าดัชนี PNI_{modified} พบว่า อันดับ 1 คือ รายการที่ผู้ร่วมกับภาครัฐติดตามความก้าวหน้าผลการดำเนินงานของโครงการ รองลงมาคือ รายการที่ผู้ได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการดูแลการใช้จ่ายในกิจกรรมของแหล่งเรียนรู้ชุมชน

และอันดับสุดท้ายคือรายการที่ผู้มีส่วนติดตามผลการดำเนินงานของการพัฒนาในแหล่งเรียนรู้ชุมชน

อนึ่ง การสร้างรูปแบบโดยใช้วงจรบริหารงานคุณภาพ PDCA ประกอบไปด้วย 4 ขั้นตอน Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และบูรณาการในการทำงานด้วยธรรมอันเป็นคุณเครื่องให้งานสำเร็จคือ อิทธิบาท 4 : ฉันทะ ความพอใจในการทำกิจการงานต่างๆ วิริยะ ความพยายามที่จะทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ จิตตะ การตั้งมั่นในหน้าที่ที่รับผิดชอบไม่ทิ้งงานและ วิมังสา เป็นการคิดทบทวนไตร่ตรองในงานที่ทำไม่ให้บกพร่อง

การบูรณาการทั้ง 4 ด้านที่กล่าวมาข้างต้นโดยใช้วงจรการบริหารงานคุณภาพแบบ PDCA ตลอดถึงการใช้อิทธิบาท 4 เข้ามาบูรณาการและทำงานร่วมกันเพื่อให้บุคลากรได้นำไปใช้กับงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์และเกิดความสุขในการทำงาน ประมวลผลจนเกิดเป็นโมเดลที่ยอมรับและรับรู้กันว่า “ต้นโพธิ์โมเดล (BTF MODEL)” โดยนัยแห่งสัญลักษณ์ หมายถึง แหล่งเรียนรู้ชุมชนที่มีบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) : สามประสานช่วยให้เกิดการบูรณาภาพและเอกภาพทางวัฒนธรรมหลวง (Great Tradition) และวัฒนธรรมราษฎร์ (Little Tradition) เพื่อลดช่องว่างมลภาวะทางสังคมวัฒนธรรมของสังคมเมืองและสังคมชนบท

3. ผลการประเมินรูปแบบทั้ง 4 ด้าน ของรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยพลัง บวร (บ้านวัดโรงเรียน) โดยประเมินจากความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์โดยสรุปการประเมินอยู่ในระดับมากที่สุด และรูปแบบทั้ง 4 ส่วนเป็นไปตามที่ประมวล/สังเคราะห์ เป็นจุดเริ่มต้นและต้นแบบ เรียกว่า “ต้นโพธิ์โมเดล (BTF MODEL)” และสามารถนำไปใช้ พร้อมทั้งต่อยอดในเชิงปฏิบัติได้

อภิปรายผล

ผลการวิจัยนี้มีประเด็นสำคัญและน่าสนใจที่ควรนำมาอภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วมโดยพลัง บวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ดังต่อไปนี้

1. สภาพปัจจุบัน สภาพพึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของการบริหารการจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) มีนัยสำคัญมากในแง่ปฏิบัติการบริหารสถานศึกษาทั้งเขตชนบทและเขตเมืองสอดคล้องกับงานวิจัยของ มนตรี วิชัยวงศ์ และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การพัฒนาแบบการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในเขตอำเภอเชียงดาวโดยใช้กระบวนการทางสังคมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา” พบว่า สภาพที่พึงประสงค์ของเจ้าหน้าที่ของรัฐ/ข้าราชการ และประชาชนในพื้นที่ต้นน้ำมีความคิดเห็นต่อปัญหาการพัฒนาแบบการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในเขตอำเภอเชียงดาวโดยใช้กระบวนการทางสังคมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน เรียงลำดับตามค่าเฉลี่ย คือ ด้านปัจจัย 4 ด้านธุรกิจ ด้านการดำรงชีพ ด้านธรรมชาติและ

สิ่งแวดล้อม ด้านการพัฒนาโครงการ การวิเคราะห์การพัฒนาแบบการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำในเขตอำเภอเชียงดาวโดยใช้กระบวนการทางสังคมและหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยรวมทั้ง 5 ด้าน และในแต่ละด้าน จำแนกตามสถานภาพเพศ และอายุ ไม่แตกต่างกัน ที่ระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ 0.05 ข้อเสนอแนะแนวทางแก้ไขควรมีการบูรณาการโครงการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำร่วมกับโรงเรียนและผู้นำชุมชน ตลอดจนผู้มีส่วนเกี่ยวข้องในการอนุรักษ์ป่าต้นน้ำต้องศึกษาบทบาทและแนวทางของภาครัฐในการสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน ศึกษาบทบาทและความตระหนักของผู้นำชุมชนในการจัดการป่าชุมชนในเขตอำเภอเชียงดาว ศึกษาเปรียบเทียบการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชนระหว่างเขตอำเภอเชียงดาวกับอำเภอใกล้เคียง

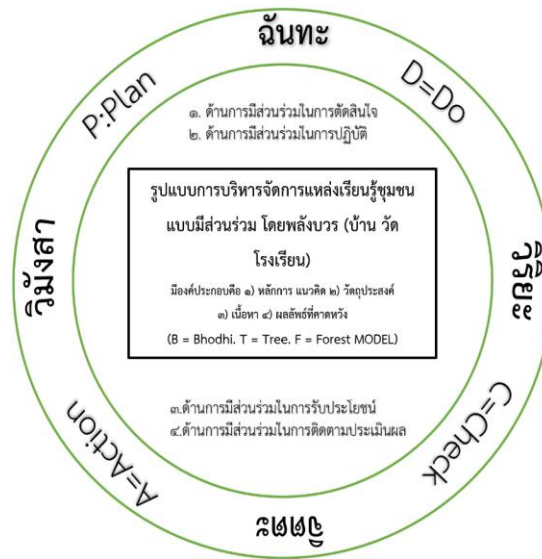
2. การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ที่สามประสานประยุกต์ใช้วงจรบริหารงานคุณภาพ PDCA : Plan-Do-Check-Act หรือ วางแผน-ปฏิบัติ-ตรวจสอบ-ปรับปรุง เป็นกระบวนการที่ใช้ปรับปรุงการทำงานขององค์กรอย่างเป็นระบบ โดยมีเป้าหมายเพื่อแก้ปัญหาและเกิดการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง พร้อมทั้งเสริมสร้างบุคลิกภาพที่พึงประสงค์ด้วยหลักธรรมอิทธิบาท 4 คือ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ วิมังสา เป็นตัวขับเคลื่อนกระบวนการ เพื่อให้บุคลากรมีคุณลักษณะและบทบาทหน้าที่ของบุคคลในทางพระพุทธศาสนาที่เปี่ยมไปด้วย สติและปัญญา เพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ที่ได้ตั้งไว้ และดำรงชีวิตอย่างมีความสุข ที่ใช้คุณธรรมนำชีวิต ไม่เบียดเบียนและช่วยเหลือผู้อื่นได้อย่างเสียสละ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ นุชา สระสม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การมีส่วนร่วมใน “การบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน” ของโรงเรียนวัด สังกัดกรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมใน “การบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน” ของโรงเรียนวัดพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ ซึ่งเป็นโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร มี 5 ลักษณะ 1) การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจโดยยึดหลักความอาวุโส 2) การมีส่วนร่วมในการวางแผนการดำเนินงานโดยให้เกียรติผู้ที่มีบารมีหรือผู้ที่ได้รับการยอมรับจากคนส่วนใหญ่ 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติและดำเนินการตามความเชื่อและความศรัทธาในพระพุทธศาสนา 4) การมีส่วนร่วมในการประสานประโยชน์ร่วมกัน 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผลแบบกัลยาณมิตร โดยมีผลความสำเร็จของการมีส่วนร่วมใน “การบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน” ของโรงเรียนวัด สังกัดกรุงเทพมหานคร คือ 1) การมีส่วนร่วมใน “การบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน” ของโรงเรียนวัดพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นไปตามมาตรฐานการศึกษาของโรงเรียน คือ โรงเรียนจัดการศึกษาได้มาตรฐาน ผ่านเกณฑ์มาตรฐานการประกันคุณภาพโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร ดังนี้ ด้านนักเรียน ด้านการจัดการศึกษา ด้านการสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ และด้านอัตลักษณ์ของสถานศึกษาและ 2) การมีส่วนร่วมใน “การบริหารแบบบ้าน วัด โรงเรียน” ของโรงเรียนวัดพระอินทร์ทรงช้างเอราวัณ เป็นไปตามความคาดหวังของชุมชน และสอดคล้องกับพุทธชาด แผนสมบุญ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความกตัญญูทวดเวที่ต่อสิ่งแวดล้อมในมุมมองพระพุทธศาสนา: กรณีศึกษาทรัพยากรน้ำ” พบว่า จากวิกฤตสิ่งแวดล้อมในปัจจุบันที่ส่งผลกระทบต่อสังคมโลกยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้น หากมนุษย์หันมาสำนึกถึงคุณค่าของสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรทางธรรมชาติที่อยู่รอบ ๆ ตัวเองว่า มีทั้งผลกระทบต่อมนุษย์โดยตรงและโดยอ้อม มนุษย์จะมีวิธีในการจัดการดูแลทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน แนวคิดทฤษฎีเรื่องความ

กตัญญูทเวทีที่สามารถนำมาประยุกต์ในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้และสามารถกำหนดเป็นหลักในการประพุดิของสังคมได้เป็นอย่างดี ซึ่งทรัพยากรน้ำเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนในมุมมองของวิถีพุทธโดยแท้จริง

3. รูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) มีนัยสำคัญในแง่การสร้างรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนที่ยึดโยงอยู่กับธรรมชาติ สังคม วัฒนธรรมทั้งหลวงและราษฎร์ เพื่อการนำรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) ไปใช้ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระภิกษุธรรณชัย จันดาผล และคณะ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรของวัดจำปา อำเภอกันทรารมย์ จังหวัดศรีสะเกษ” และพบว่า กระบวนการในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวรของวัดจำปา มีเป้าหมายที่สำคัญคือคนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข รู้จักดำเนินชีวิตด้วยความถูกต้อง โดยมีศาสนาเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจ รู้จักเรียนรู้และน้อมนำศาสตร์พระราชา หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิต และสืบสานวิถีวัฒนธรรมที่ดีงาม ซึ่งขั้นตอนการปฏิบัติการ เป็นสิ่งสำคัญในการขับเคลื่อนชุมชนคุณธรรมด้วยพลังบวร บ้าน-วัด-โรงเรียน ซึ่งเป็น 3 องค์กรหลักในชุมชนเป็นกลไกในการพัฒนาและสร้างชุมชนให้เข้มแข็งโดยทาวน้ำที่เป็นแกนกลางในการพัฒนา ตัดสินใจร่วมแก้ปัญหาของชุมชนซึ่งต่างมีบทบาทสำคัญยิ่งต่อการพัฒนาไว้เป็นชุมชนคุณธรรม โดยโรงเรียนมีบทบาทในการสร้างเยาวชนไว้เป็นสมาชิกที่ดีของสังคมไว้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุข ขณะเดียวกันชุมชนก็มีบทบาทและความสำคัญต่อการจัดการศึกษาของโรงเรียน ทั้งในแง่ของการเป็นแหล่งเรียนรู้มรดกทางวัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของสังคม และวัดก็มีบทบาทหน้าที่ที่จะให้การอบรมกล่อมเกลาสมาชิกในชุมชน ดังนั้น“บวร”คือ สามประสานได้แก่บ้าน-วัด-โรงเรียนจึงเป็นองค์กรในพื้นที่ ที่มีบทบาทอย่างความสำคัญที่ด้ร่วมพัฒนาสังคมไทยสืบสานส่งทอดวัฒนธรรมอันมรดกอันล้ำค่าสืบมาอย่างยาวนาน

องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัย

ผู้วิจัยได้นำเสนอองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้เสนอเป็นภาพไดอะแกรม (Diagram) ภายใต้ชื่อว่า ต้นโพธิ์โมเดล (BTF MODEL) ที่ย่อมาจากชื่อต้นโพธิ์ หมายถึง โพธิปัญญา/ญาณทัศน์ และเป็นแนวคิดในการปฏิบัติการปลูกป่า สื่อถึงปัญญาตัวทำลายอวิชชา (B = Bhodhi. T = Tree. F = Frorest) ดังแผนภาพที่ 1

แผนภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยเรื่องรูปแบบการบริหารจัดการแหล่งเรียนรู้ชุมชนแบบมีส่วนร่วม โดยพลังบวร (บ้าน วัด โรงเรียน) : ต้นโพธิ์โมเดล (BTF MODEL)

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงวัฒนธรรม. (2559). *แนวทางการสร้างความเข้มแข็งของ บวร เพื่อความมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืนของชุมชนคุณธรรมน้อมนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพมหานคร.
- วิณะวัฒนานนท์และชีนบาน สีพันม่อง วินัย. (2557: 73). *การศึกษาสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ: โอ เอส พริ้นติ้ง เฮาส์ .
- ศรีสะอาด บุญชม. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กองพุทธศาสนศึกษา. (2558). *แผนยุทธศาสตร์การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- อมรวิวัฒน์ สุนน. (2542, หน้า 32-34). *การพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักพุทธศาสตร์*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์สุโขทัยธรรมาธิราช.
- อึ้งโน บุญชม ศรีสะอาด เครชชีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan 1970). (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. กรุงเทพฯ: พิมพ์ครั้งที่ ๙, สุวีริยาสาส์น.
- อาจารย์สุโก พระมหาวิรัตน์. (2559, หน้า 294). *พระพุทธศาสนากับป่าไม้*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกะกุล อีรวิฑู. (2543, หน้า 46). *ระเบียบวิธีวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์*. อุบลราชธานี: ราชภัฏอุบลราชธานี.